

בענין שמא יעבירונו

איתא בראש השנה (כט:): דר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ומשחרב בהימ"ק התקין ריב"ז שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד. והסביר רבא במסקנת הגמ' דמדאורייתא מותר לתקוע בשבת ורבנן הוא דגזור "גזירה דרבה", דהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, ולכן יש לחשוש שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברה"ר. (ואמרת הגמ' והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה.) וקשה, דא"כ למה לא גזרו גם במקדש. ותירץ רש"י דבמקדש לא גזרו, "דאין איסור שבות דרבנן במקדש". ועוד קשה, דהיאך תוקעין בב"ד לאחר החורבן. ותירץ הרמב"ם בפ"ד מהל' שופר הל' ט' וז"ל מפני שב"ד זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים, שב"ד מזהירין את העם ומודיעין אותן. ותימה על דבריו, דהיאך יוכלו הב"ד למנוע העברת ד' אמות קודם שנכנס התוקע לב"ד. ואין לומר דהרמב"ם סובר כמ"ש הר"ן שם דמשום אימת ב"ד לא יביא לשם לתקוע, דזהו סברא דחוקה, שהרי כל החשש היא שמתוך רצונו לקיים המצוה ישכח ויעבירונו באיסור, ואיך אימת ב"ד ימנע את זה. ועוד, הרי כל הגזירה הוא שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי, דהיינו ת"ח שיודע ההלכות (כמ"ש רש"י סוכה מד: ד"ה ללמוד) לגבי מצות לולב, ולא מסתבר שיש יותר אימה מב"ד משיש מת"ח. (ואין לומר דהאימה נובעת מזה שהב"ד נותנים מלקות וקנסות, דאין שייך מלקות וקנסות לענינינו. ועוד דלא משמע מלשון הרמב"ם שזה קשור לענינינו.) ולכן כיון שהרמב"ם לא כתב משום אימת ב"ד, לא מסתבר לומר כן בטעמו.

ותירץ ס' מועדים וזמנים (ראש השנה סי' י') דיש לחקור בדין שמא יעבירונו, האם הוא פטור מקום או פטור גברא. כלומר, האם הוא פטור מתקיעת שופר בכל מקום חוץ מבמקום ב"ד, ובב"ד יש חיוב על כל יחיד ויחיד, ואם היחיד דר סמוך לב"ד צריך לילך לשם ולתקוע, או האם הוא פטור לגמרי על כל יחיד ויחיד, אלא שיש דין חדש לתקוע בב"ד משום תקנת ריב"ז, אבל אין חיוב על היחיד לילך לשם לתקוע. והכריע ס' מועדים וזמנים כהצד השני, דמשמע מלשון המשנה "דהתקין ריב"ז" דהוי תקנה ודין חדש של תקיעת שופר בב"ד לאחר שפקע החיוב על כל יחיד ויחיד משום הגזירה דשמא יעבירונו. והרמב"ם סובר כצד הזה ולכן אין קושיא, דאין לחשוש שיחיד יבוא לבית דין לתקוע שם, דאין חיוב יחיד אלא חיוב ב"ד בלבד. ואם הבעל תוקע של הב"ד ינסה להוציא השופר מב"ד לרה"ר, הב"ד ימנעו אותו. על דרך זה אפשר ליישב לשון הרמב"ם שם: "מפני שב"ד זריזין הן, ולכן הם מכינים את השופר של הב"ד שם בב"ד קודם יו"ט ואין לחשוש שהבעל תוקע של הב"ד יביא אותו ביום ר"ה עצמו, "ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברה"ר", דהיינו שלא יבאו הבעל תוקע של הב"ד להוציא את השופר מב"ד לרה"ר לעיני הב"ד, "משום) שב"ד מזהירין את העם ומודיעין אותן, דזה התפקיד של הב"ד באופן כללי, ובוודאי הם ימנעו את הבעל תוקע מלהוציא לרה"ר.

והמו"ז הביא ראייה ליסודו דגזירת שמא יעבירונו הוא פטור גברא ממעשה עם הגר"א (מובא במעשה רב קעה), דתלמידיו שאלו ממנו למה קריאת קוהלת ושיר השירים (שהם חיובים גמורים עם ברכות לפי הגר"א) בשבת חולה"מ אינה אסורה כמו מגילת אסתר משום שמא יעבירונו, והשיב הגר"א דמאחר שהחיוב אינו חל על כל יחיד ויחיד, אלא על הציבור, ליכא בזה גזירת שמא יעבירונו. וזה כמו קריאת

התורה בשבת בביה"כ דהיא חובת הציבור ולא חובת היחיד, ולכן אין חשש שיעביר ס"ת להביה"כ לקרות, ואין גזירה דרבה. 1

אבל יש להקשות מסוכה (מד:): מהדין דבמקדש לוקחים לולב שבעת ימים כשחל יום א' בשבת, אבל רק ששה ימים אם אחד משאר הימים חל בשבת. והסבירה הגמ' (מג.) דמשום דראשון מן התורה אפי' בגבולין לא גזרו רבנן (פרש"י ד"ה אפי' בגבולין דחשובין נטילתו כל כך), אבל שאר הימים דליתנהו מן התורה בגבולין גזרו בהו רבנן. ופרש"י דגזרו רבנן בשאר הימים אפי' במקדש (משום חומרא דשבת). ופלא הוא, למה גזרו משום שמא יעבירו לענין לולב במקדש ולא גזרו לענין שופר במקדש. ותירץ המו"ז סי' י' שם דבלולב הגדר של שמא יעבירו הוא פטור מקום, ולכן יש חיוב על כל יחיד ויחיד שדר סמוך להבהמ"ק לילך לשם ליטול לולבו, וא"כ יש לחשוש משום שמא יעבירו, ולכן גזרו אף במקדש. אבל בשופר הגדר דשמא יעבירו הוא פטור גברא, דהיינו שאין כאן חובת יחיד ואין צורך לגזור, ולכן מותר לתקוע במקדש.

וקשה טובא על דבריו, חדא, דמהיכא תיתי שיש חיוב נפרד לתקוע במקדש, דבשלמא בב"ד יש תקנת ריב"ז, אבל מה המקור לחיוב כזה במקדש? שנית, הגדר של "פטור מקום" דחוק מאד, דהיכן מצינו כזה דבר דפוטרי משום איזה סיבה עד מקום מסוים, ואח"כ פוטר גם אותו המקום משום אותה הסיבה? מה היה התפקיד של ההפקעה ראשונה של "גזירה משום שמא יעבירו וכו'", ומה הועילו חכמים בתקנתם הראשונה כיון דסו"ס צריכים להרחיב הפטור לכלול אפי' מקום המקדש? [ואין לומר דחדא גזירה הוא דיש פטור מקום הכולל המקדש משום שמא יעבירו, דא"כ מאי נ"מ בין פטור מקום לפטור גברא?] ועוד, אין סברא לומר דאצל לולב הגדר הוא פטור מקום ואצל שופר הוא פטור גברא. אין שום סיבה בעצם דין לולב לגרום שההפקעה יהיה בגדר פטור מקום, ואין שום סיבה בעצם דין שופר לגרום שההפקעה יהיה בגדר פטור גברא. ולכן צ"ע על דברי המו"ז, והדרא קושיותו לדוכתא, למה תוקעין במקדש אע"פ שיש גזירה משום שמא יעבירו, ואין לוקחים לולב במקדש משום אותה הגזירה.

וכדי לתרץ בדרך אחרת, יש להקשות על שיטת רש"י בסוכה דכתב דמשום חומרא דשבת (דהיינו הגזירה משום שמא יעבירו) א"א לעשות מצות לולב במקדש כשאחד משאר הימים חל בשבת. ולמה זה, והלא כלל בידניו שאין שבות במקדש? ויש להקשות גם להיפך על רש"י במס' ר"ה דהסביר דהא דתוקעין השופר במקדש בשבת אע"פ שיש גזירה משום שמא יעבירו, הוא משום דאין שבות במקדש. וקשה, דהא אינו יכול לטלטל מוקצה או לעשות מקח וממכר במקדש אע"פ שהם רק איסורי דרבנן משום דכלל אין שבות במקדש שייך רק במלאכה דהוי מעבודת המקדש כגון קרבנות, ואין הפקעה לגמרי מגזירות דרבנן במקדש. ולכאורה אין שופר מעבודת המקדש, ואיך שייך בו אין שבות במקדש? [וכן הקשה בספר טורי אבן שם בר"ה, ובאמת הראיה שלו להקשות על שופר הוי **מלולב**, וקושייתו הוי כעין קושייתו שיש סתירה בין שופר ללולב.]

ובספר גן שושנים (להרב מנחם גנק שליט"א) ס' ל"ב הביא מהגרי"ד זצ"ל תירוץ לקושיית הטורי אבן. והוא דתקיעת שופר במקדש היא דין מיוחדת וקיום מצוה בפני עצמה, והמקור הוא מהירושלמי ד"זכרון תרועה" נוהג בגבולין בשבת ר"ה, ו"יום תרועה" נוהג במקדש בשבת ר"ה. ותקיעות אלו נוהגות עם החצוצרות מן הצדדין (משנה ר"ה כו:), משום שהיא קיום מצוה אחרת, ולכן נוהג אפי' בשבת משום דהיא מעבודת המקדש, ובעבודת המקדש אמרינן אין שבות במקדש. וא"כ נ"ל דאפשר לומר דאינו כן גבי לולב, ואע"פ שיש פסוק אחרת לגבי לקיחה במקדש (ושמחתם ז' ימים, ובגבולין ולקחתם, ורק ליום א'), מ"מ **אופן** המצוה בגבולין ובמקדש שוה והוי מצוה אחת. (ומש"כ הרמב"ם פ"ז מהל' לולב הל' כ"ג שבכל יום

מקיפין המזבח בלולביהו, אין זה חלק מעצם המצוה, אלא כמצוה אחרת, והרי בגמ' שם (מז:): יש מח' אם ההקפות בלולב או בערבה.) ולאחר שבמקדש הוי' אותה המצוה ולא מצוה מיוחדת של עבודת המקדש אין אומרים אין שבות במקדש ואסור אפי' במקדש כשאחד משאר ימים חל בשבת. [ע"ע ברשימות שיעורים למס' סוכה עמוד קט"ו דסובר ששיטת רש"י הוי דולקחתם ושמחתם הוי מצוה אחת, ולכן הפסולין שלהן דומין זל"ז ג"כ].

ועוד הסביר הגרי"ד זצ"ל דתקיעות המקדש הן חובת הציבור, משום דהמקדש חשיב ככל ציבור ישראל. וגם אפשר דתקנת ריב"ז הוי' זכר למקדש או כעין זכר למקדש כי הב"ד ג"כ חשיב כציבור ישראל.

ועפ"ז נ"ל שאפשר לתרץ הסתירה בין שופר ללולב באופן אחר, כי שופר הוא מצות הציבור, ולכן אין גוזרין שמא יעבירונו, משום שזה גזירה רק על מצות יחיד כנ"ל ברמב"ם. אך מצות לולב מצות יחיד, ולכן הוי בכלל הגזירה ואסור. [ואצ"ל דזה משום דמצות לולב הוי "מצוה שבגופו" כמ"ש הקצות סי' קפ"ד, דזה שלולב הוי מצות יחיד מסתבר אפי' בלא סברא זו.] ואפשר לומר תירוץ זה בשביל הרמב"ם דכתב בפ"ב מהל' שופר הל' ח', "כשגזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו אלא במקום שאין בו ב"ד, אבל בזמן שהיה ביהמ"ק קיים והיה ב"ד גדול בירושלים היו הכל תוקעין בירושלים בשבת כל זמן שב"ד יושבין וכו', "דהיינו שכל חיוב תקיעת שופר במקדש קשור מתחילה לב"ד, והוי כמו חובת הציבור, ועל חובת הציבור לא גזרו משום שמא יעבירונו. אבל בלולב גזרו ואין לוקחין במקדש משום שמא יעבירונו, כמ"ש הרמב"ם פ"ז מהל' לולב הל' י"ג. (ומש"כ שם דגזרו בלולב במקדש כמו בשופר הוא רק כמו חיוב שופר של כל יחיד דפטור משום שמא יעבירונו, ולא חיוב הציבור שבבהמ"ק, דהרמב"ם פסק לעיל בהל' שופר דתקעו במקדש בר"ה שחל להיות בשבת.) אבל לרש"י א"א לתרץ ככה, משום שהוא כתב דתוקעין במקדש משום דאין שבות במקדש, אבל להנ"ל א"צ לסברת אין שבות במקדש, דאין גוזרין שמא יעבירונו על חובת הציבור כלל וכלל. (ולכן יוצא שרש"י אינו סובר שתקיעת שופר במקדש הוי חובת הציבור, ורק הרמב"ם סובר כן.)

1. והקשה גיסי וידידי הרב שרגא פייוועל עדעלשטיין שליט"א דאם אין גזירת שמא יעבירונו חל על חובת הציבור, למה אין אנו תוקעים התקיעות דמעומד בשבת, שהרי הם חובת הציבור (עיין או"ח סי' תקצב)? ונ"ל דתקיעות אלו הם בעצם חובת יחיד, אלא דא"א לקיימם אלא בציבור. עיין ברמב"ם פ"ג מהל' שופר הל' ז' שכתב, וז"ל "הציבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות", ומבורר דאופן קיום המצוה היא בציבור עם הברכות, אבל אין זה מגדר עצם חיוב המצוה. כלומר, דאם נמצאים בציבור צריכים לתקוע על סדר הברכות, ובלי ציבור אין תוקעין משום דהוא הפסק (עיין שו"ע סי' תקצ"ב סעי' ב') ולא משום דאין חיוב.